

Джеймс ТЕРБЕР

ДОК МАРЛО

Оповідання

На час свого знайомства з «доктором» Марло я був зовсім юний, і тому просто не міг не обожнювати його й не захоплюватися ним. Коли він помер, мені виповнилося всього шістнадцять років. А він мав тоді вже шістдесят сім. Різниця в літах між нами була чимала, а в життєвому досвіді — то й погетів. Док Марло був лікар-циркач. Раніше він перепробував чимало інших занять: орендував цирковий атракціон на Конн-Айленді, держав пивничку; та коли йому перевалило за п'ятдесят, док пристав до труси бродячих артистів, де був мексиканець на ім'я Чікакілі, який метав ножі, і ще один молодчик — він здався професором Джонсом і грав на банджо. З ними док подався у мандри. Після вистави Марло виходив на кім'ї вихвалив перед публікою успіжки засоби від різних хвороб і продавав пляшечки своїх ліків. Про все це я дізнався поступово, лише згодом, переважно вже після його смерті. А в перші часи нашого знайомства він здавався мені втіленням дикого Заходу, і не було людини, якою б я так щиро захоплювався.

Познайомився я з доком Марло в пансіоні місіс Віллоубай. Колись вона була наямою в нашій сім'ї, і я йоді ходив до неї в неділю, бо дуже її любив. Було мені тоді одинадцять років. Док Марло вбирався в пошарпані гетри, гантовану яскравим бісером безрукавку, що, як він твердив, дісталася йому від індіанців, і носив капелюха завбільшки з добре відро. За стъожку того капелюха він по всьому колу напиняв сірники. Док був височений — футів із шість на зрост, — мав могутні плечі й носив довгі обвислі вуса. Волосся він відростив до плечей, як ото в генерала Кастера. Док Марло мав чудову колекцію індіанської зброї та револьверів і не раз розповідав мені про свої пригоди на Далекому Заході. В цього були улюблені слівця: «Хай, хлопче!» і «Хай, хлопче-бой!» — яких він уживав за обставин, коли інші люди, приміром, кажуть: «А хай тобі біс!» чи «А хай тебе лихо минає!» Якось він розповів мені, що вбив томагавком у інному двобої індіанського вождя на прізвисько Жовта Рука. Я вважав дока за найвидатнішого з усіх бачених мною

людів. Лише коли він помер і з Нью-Джерсі приїхав на похорон його сина, я довідався, що ніколи в своєму житті док не бував на Далекому Заході. Він був родом з Брукліна!

Коли я познайомився з доком Марло, він уже відстав від циркачів, але не покинув, як він те називав, «докторування». Він торгував рідкою маззю, которую в часи своїх мандрів називав «эмілью олією», а потім, коли оселився в Колумбусі, змінив назву, і вона стала «емульсією чорного беркута». Виторгу не завжди вистачало, щоб заплатити за кімнату та харчування, тож іноді місіс Віллоубай доводилося «вірнти» йому по кілька тижнів поспіль. Вона не докоряла йому, бо докова мазь допомогла жінці позбутися болісних спазмів у правій літці, що дошкуляли їй протягом тридцяти років. Мені не раз випадало бачити, як люди починали дригати ногами й руками, якими до натирания доковою «емульсією чорного беркута» не в змозі були й поворухнути. Його пацієнтами були поденні робітники, дружини водіїв трамваїв та інший подібний люд. Після докових розтирань вони часом скрикували і стогнали, але й багато з них, хто не міг раніше ступити кроку, спиналися на ноги і починали ходити. Один чоловік сім років не міг повернути голову ні ліворуч, ні праворуч, аж поки док не розтер його емульсією. За півгодини він крутив свою головою так само певимущено, як і я своєю. «Хвали всевишньому!» — вигукнув він. «Вся справа в таємничих властивостях еліксиру, мій друге», — скромно відказав на те док Марло. Він завжди називав свою мазь еліксиром.

Чутки про ті чудеса ширились серед бідніших верств населення містечка (заможні — «фешенебельні», як казав про них док, — городянини були для нього недосяжні), але виторг за ліки ніколи не був достатнім, щоб забезпечити докові статі прибуток. Пе-перше, всі були переконані, що чудодійна сила

Джеймс Тербер (1894—1961) — відомий американський письменник і художник-карикатурист, якого чимало критиків вважають найкращим гумористом у США від часів Марка Твена. У «Всесвіті» було надруковано оповідання Тербера «Таємне життя Уолтера Мітті» (1982, № 4).

криється не стільки в мазі, скільки в докових руках, а по-друге, компоненти емульсії коштували так дорого, що зиск був мізерний. Мені це відомо, бо я зірда купував для дока препарати через контору оптового збути хімікатів. Все, що входило до складу мазі, було високого гатунку, дороге (ї, звісно, широко відоме). Один із службовців контори якось сказав мені, що, на його думку, док аж ніяк не може мати великого зиску, беручи всього по тридцять п'ять центів за пляшечку. Але, навіть переживаючи найтяжчу фінансову скрутку, док ніколи не зменшував дози компонентів і не замінював їх на дешевші. Mісіс Віллоубай розповідала, що якось, допомагаючи йому «замішувати» мазь, вона натянула на це, так док Марло аж склів. «Він вважає за справу честі, щоб його еліксир був найвищого гатунку», — сказала місіс Віллоубай.

Свій невеликий прибуток док доповнював, як я потім з'ясував, картярськими виграшами. Йому щастливо вигравати по кілька доларів за вечір, і кожної суботи він сідав за покер у пивниці Фрека разом з крамарем та залізничниками, що також учащали туди. Лише через кілька років я довідався, що док грав нечисто. Я й уявлення не мав про краплені карти, аж поки док не розповів мені про них і не показав свої власні. Це сталося пополудні одного дощового дня, коли він грав у сім очок із місіс Віллоубай та старим містером Пейфером, теж її квартирантом. Ставки були дрібними (док грав тільки на гроші, а місіс Віллоубай на значні суми грата не погоджувалася). У кінці гри з рук у руки перейшло всього центів двадцять чи тридцять, причому весь виграш дістався докові! Досі згадую свій подій і обурення, коли я довідався, що док грав старими крапленими картами.

— Але ж ви грали ними чесно, правда? — запитав я.

— Джіммі, хлопчику, гроші виграє той, хто вгадує прикуп, — відказав він. У його очах затанцювали бісни: мое обурення, здавалось, тішило його. А я почував себе геть безпорадним, знаючи, що ніколи не розповім місіс Віллоубай, як док одурив її в картах. Я любив її, але ж любив і дока Марло. Якось на День незалежності він дав мені цілого долара на бенгальські вогні.

Пригадую, якось під час моїх відвідин місіс Віллоубай, дока Марло просто серед ночі підняла з ліжка якось убога жінка. Вона мало не збожеволіла від горя, бо занедужала її маленька дочка. Жінка сказала докові, що колись його еліксир вилікував її саму від ішіасу. Тільки тоді він пригадав її. Вона ніколи не мала ї цента, щоб заплатити йому за мазь чи за «сеанси», якими користувалася чимало разів. Док одягся і пішов із нею. Гадаю, в дитині були колінки. Док аж ніяк не міг знати, в чим справа, але він розтер дитину, витративши на неї цілу пляшечку мазі. Повернувшись через дві години долому, він сказав, що «криза минула». Дівча заснуло і наступного дня вже почувало

себе добре — не знаю, чи то завдяки докові, чи незалежно від його маніпуляцій. Пополудні жінка знову прийшла до дока. «Я хочу подякувати вам, лікарю», — сказала вона схильовано. Він дав їй ще одну пляшечку з маззю, не взявші грошей ні за ліки, ні за «терміновий виклик». Він безкоштовно давав свою мазь і робив розтирання багатьом хворим, які не мали чим заплатити йому. Mісіс Віллоубай якось зауважила, що він аж надто вже великовідчий та жалісливий. Док засміявся й підморгнув мені, а в його очах затанцювали бісни, як тоді, коли він розповідав про те, що обшахрував стареньку в карти.

Одного разу в суботу ми походжали з ним по Таун-стріт. День був жаркий, і я сказав, що хочу содової. Що ж, йому також не завадило б чогось випити, погодився док. Ми зайдли до бару, і я замовив собі шоколадну содову, а він — лимонад. Коли ми випили, док сказав: «Джіммі, хлопчику, давай-но кинемо жеребок, кому платити?» Він простяг мені чвертьдоларову монету й запропонував підкинути — а він угадуватиме, орел чи решітка. Він угадав і виграв. Я заплатив за напої. Після цього в мене залишилося тільки десять центів.

Коли мені було п'ятнадцять, у дока з'явилися, як він називав їх, «проспекти». Якось він полегшив болі власникові невеличкої друкарні, і той у знак особливої вдячності надрукував йому дві тисячі рекламних листівок. Про «емульсію чорного беркута» в них майже не згадувалось. Здебільшого вони розповідали про самого дока та про його «життя на Далекому Заході». Одного дня він сходив до парку Франкліна разом з фотографом — одним із своїх численних приятелів, — і той зробив кільканадцять фотографій дока з ласо в одній руці і шестизарядним револьвером у другій. Я був при цьому присутній. Отож у проспектах були зображення, що зображували, як док відвідується в хащі дерев, як він принісок до землі за кущами, як розмахує ласо, як цілиться з револьвером. «Доктор Марло вистежує індіанців», — проголошував один напис. «Доктор Марло переслідує конокрадів», — розяснював інший. Проспекти були предметом його гордості, і він завжди мав із собою пачку. Він роздавав їх перехожим на вулиці.

За два роки до смерті док купив старений «каїдлак», що залишав за собою хмари кілтіави. Він казав, що має намір знову податись у мандри, чого так і не здійснив, бо той драндулет був такий пошарпаний, що більш ніж мілю не здолав би. Приблизно в той самий час у пансіоні місіс Віллоубай оселився чоловік на прізвище Хардмен із дружиною. То були фермери, що продали свою садибу в околицях Ланкастера. Док їм дуже сподобався своєю веселою

вдачею, а його розповіді вони слухали із захопленням. Він вилікував місіс Хардмен від застарілого болю в попереку, не взявиши за це грошей. Вони вважали його високопорядним джентльменом. Одного дня Хардменн повідомили, що виїздити до Сент-Луїса, де жив їхній син. Док Марло переконав їх не їхати поїздом, а на тоністі придбати дешевий автомобіль, — мовляв, коштуватиме це небагато, зате вони зможуть побачити краєвиди і трохи розважитись. А він знає, де продається таке авто.

Звичайно, він продав їм свій допотопний «кадилак», якого тримав десь у закутні гаражка, не платячи за це нічого власникам, бо він начебто вилікував його матір від кольбок у крижах. Не уявляю, як механікові пощастило підлатати той мотор, але таки пощастило, і коли док робив їз Хардменами пробну поїздку, двигун працював досить справно. Док запевняв, що йому страшенно жалю розлучатися з машиною, але кінече кінцем віддав її за сотню доларів.

Через десять днів док отримав від Хардменів листа із Сент-Луїса. Від'їхавши від Колумбуса миль із п'ятнадцять, вони були змушені покинути ту стару тарадайку. Док читав мені листа вголос, хитрувато зиркаючи поверх окулярів і час від часу вриваючи читання своїми «Хей, хлопче!» та «Хей, хлопче-бой!»

— Я хочу лише висловити вам, докторе Марло, — читав він, — що я думаю про таких безсовісних пройдисвітів, як ви («Хей, хлопче!»). Сподіваюся, не скоро мені зустрінеться такий лицемір і шахрай («Хей, хлопче-бой!»). Механік у Західному Джерферсоні сказав нам, що цю руїну підремонтували, маючи на меті лише одне — одурити нас.

Найпослідуша свиня не наважилася б зробити таку підлоту білому чоловікові» («Хей, хлопче!»).

Дочитавши листа, док зняв окуляри і зайдовся реготом, утираючи кулаком примрежені очі. Потім дістав колоду карт і почав розкладати пасьянс.

— Ну що, Джіммі, збацаем у сім очок?

— З таким шахром, як ви — не хочу! — вигукнув я і, грюкнувши дверима, вискочив з кімнати. Я чув, як він засміявся собі під ніс у мене за спину.

Востаннє я бачив дока Марло за кілька днів до його смерті. Я тоді не уявляв собі, що таке смерть, але, побачивши дока, відразу зрозумів, що він помирає. Обличчя в нього змарніло, а голос зовсім ослаб; мені сказали, що він дуже страждав. Я вже зібрався вийти з кімнати, коли док попросив подати йому зі столу бляшану коробку. Я взяв коробку й подав йому. Док помацав усередині неслухняними пальцями і знайшов те, що хотів. А тоді простяг річ мені. Виявiloся, що то монета у чверть долара; власне, вона тільки скідалася на чверть долара, але з обох боків мала орли.

— Ніколи не дозволяй, щоб угадували інші, Джіммі, хлопчику, — сказав він, і в очах його промайнула тінь колишньої усмішки, а смішок його прозвучав, як відлуння його колишнього веселого реготу.

Чверть долара з двома орлами я зберігаю й досі. Дуже довго я не любив загадувати ні про ту монету, ані про дока Марло, але тепер часто про них згадую.

З англійської переклав
Олександр КЛИМЕНКО

Заставка Натали Козакової